

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

КАМИШНІКОВА ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 338.488.2-051[378:34(043.3)]

**ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ТУРИЗМУ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Ткачова Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Коваленко Денис Володимирович,
Українська інженерно-педагогічна академія, декан факультету міжнародних освітніх програм, м. Харків;

кандидат педагогічних наук, доцент
Зігунов Василь Миколайович,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, проректор з науково-педагогічної роботи, м. Суми.

Захист відбудеться «31» січня 2018 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: вул. Університетська, 16, зала засідань, м. Харків, 61003.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003.

Автореферат розісланий «30» грудня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. С. Ковальська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стрімкий розвиток туризму й готельного господарства в Україні, поглиблення інтеграційних процесів у всіх секторах європейського та світового ринків послуг зумовлюють значне підвищення вимог до підготовки кадрів для туристично-готельної індустрії. При цьому висока затребуваність сучасного суспільства в правовому забезпеченні всіх видів професійної діяльності працівників, ускладнення комунікативних зв'язків між різними суб'єктами правовідносин у готельно-туристичній індустрії активізують проблему формування правової компетентності майбутніх фахівців у цій галузі, оскільки їхні професійні обов'язки передбачають взаємодію з різними людьми й активну роботу безпосередньо з нормативно-правовими документами, на підставі яких ця взаємодія реалізується.

Розв'язання порушеної проблеми потребує глибокого переосмислення концептуальних положень нормативних документів (Конституції України, законів України «Про вищу освіту», «Про туризм» тощо), що регламентують процес модернізації вітчизняної системи вищої освіти в цілому та професійної підготовки майбутніх фахівців туристичного й готельногосподарського профілів зокрема. Так, у Законі «Про туризм» відзначається, що держава визнає туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки й культури, причому особлива увага в цій царині приділяється питанням гарантування безпеки в галузі туризму як сукупності факторів, що характеризують соціальний, економічний і правовий стан забезпечення прав і законних інтересів громадян.

Як з'ясовано під час дослідження, окремі аспекти означеної наукової проблеми стали предметом досліджень багатьох науковців. Витоки становлення права й ідеї формування правової компетентності особистості висвітлено в працях С. Бостана, І. Ковалю, Г. Трофанчука та ін. Суть ключових понять компетентнісного підходу розкрито в наукових доробках Н. Брюханової, І. Зимньої, В. Луначека, О. Коваленко, М. Лазарева, О. Пометун, А. Хуторського, Л. Штефан та ін. Теоретичні основи формування правової культури та правової компетентності особистості обґрунтовано в наукових працях Я. Кічука, Д. Коваленка, Н. Чернухи та ін. Шляхи підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців для сфери туризму визначено в наукових працях Б. Бунтової, В. Зігунова, Л. Гонтаржевського та ін. Окремі питання реалізації правової просвіти, формування правової компетентності майбутніх фахівців у галузі готельного сервісу й туризму розкрито в публікаціях А. Агамирова, Г. Жаркова, С. Мальоної, В. Маноляка, С. Кузнецова та ін. Водночас з'ясовано, що проблема формування правової компетентності майбутніх фахівців у сфері готельного господарства та туризму не була предметом спеціального дослідження.

Аналіз практики формування правової компетентності студентів відповідних спеціальностей теж засвідчує низьку результативність цього процесу. Зокрема під час проведення пілотного дослідження (у ньому брали участь 218 студентів готельногосподарської й туристичних спеціальностей) було з'ясовано, що близько 70 % респондентів мають недостатній рівень сформованості вказаної компетентності, а як наслідок, неспроможні оперативно й правильно вирішувати професійні проблеми

правового характеру. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого формування в студентів відповідних спеціальностей правової компетентності.

Актуальність вивчення цієї проблеми посилюється наявністю таких *суперечностей*: між вимогами суспільства до підготовки для сфери готельного господарства та туризму кваліфікованих кадрів, обізнаних у правових питаннях і спроможних ефективно виконувати свої фахові обов'язки на основі засвоєння правових норм, і невисоким реальним рівнем правової підготовленості випускників вишів, що готують відповідні кадри; між наявністю у вищій школі значних педагогічних можливостей щодо забезпечення правової обізнаності студентів готельногосподарського й туристичного профілів і недостатнім використанням цих можливостей на практиці; між потребою вищої школи в науково-методичному забезпеченні формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму й недостатньою розробленістю цього питання в педагогічній теорії та практиці. Необхідність вирішення цих суперечностей зумовила визначення проблеми дослідження – підвищення рівня правової компетентності майбутніх фахівців готельно-туристичної справи в процесі здійснення професійної підготовки.

Отже, виявлені суперечності, актуальність визначеної проблеми та її недостатня розробленість у науці й зумовили вибір теми дослідження **«Формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи та кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних закладах» (РК № 200199004104). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 5 від 07.11.2014 р.) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 23.12.2014 р.).

Мета дослідження – підвищення рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму шляхом теоретичного обґрунтування, розробки й експериментальної перевірки технології її формування в процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу теорії та практики формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму визначити проблему дослідження, з'ясувати суть і функції правової компетентності цих фахівців, розкрити зміст її структурних компонентів.

2. Теоретично обґрунтувати й розробити технологію формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму під час здійснення професійної підготовки.

3. Уточнити критерії й показники сформованості цієї компетентності в студентів туристичної й готельногосподарської спеціальностей.

4. Експериментально перевірити технологію формування правової компетентності майбутніх фахівців у готельно-туристичному секторі в процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців готельного господарства та туризму у вищій школі.

Предмет дослідження – технологія формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі професійної підготовки.

У процесі дослідження було висунуто **припущення**, що підвищенню рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму сприятиме впровадження в процес їхньої професійної підготовки спеціальної технології, що реалізується на основі врахування специфічного правового ядра професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять: основи теорії наукового пізнання, філософські, психолого-педагогічні ідеї та положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів навколишнього світу, про особистість як суб'єкта діяльності; теоретичні положення про професійну підготовку майбутніх фахівців для готельно-туристичної індустрії (В. Зігунов, А. Конох, С. Сировець та ін.); наукові підходи до розгляду педагогічних явищ: системний (І. Блауберг, О. Караман, М. Лазарєв, Н. Ткачова, Е. Юдін та ін.), особистісно-діяльнісний (Б. Ананьєв, І. Бех, Є. Бондарєвська, С. Вітвицька, О. Пехота та ін.), компетентнісний (Н. Бібік, В. Лунячек, О. Коваленко, Я. Кічук, О. Пометун та ін.); герменевтичний (О. Веровська, В. Кемеров, В. Лелеко, О. Новикова та ін.).

Виконання поставлених завдань здійснювалося за допомогою використання комплексу таких **методів дослідження**:

- *теоретичних*: аналіз педагогічної, психологічної, юридичної, науково-методичної літератури з окресленої проблеми з метою визначення стану її наукової розробки; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичного та практичного матеріалу; дефініційний метод з метою формування основних теоретичних положень і категорійно-поняттєвого апарату дослідження;

- *емпіричних*: педагогічне спостереження за діяльністю студентів готельно-туристичних спеціальностей у процесі формування правової компетентності; анкетування, тестування, бесіди з викладачами вишів готельно-туристичного профілю, експертне оцінювання з метою визначення рівня сформованості цієї компетентності у студентів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для перевірки ефективності технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі професійної підготовки;

- *статистичних*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, обчислення середньоарифметичного, критеріїв Пірсона й Стюдента для кількісного та якісного аналізу результатів експерименту, доведення їх достовірності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- уперше* теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено технологію формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного

господарства та туризму, що реалізується на основі врахування специфічного правового ядра (цивільних, кримінальних, міжнародних правових норм) професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі;

уточнено:

- суть правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму як інтегративного професійно-особистісного утворення, що проявляється в правовій обізнаності та здатності працівника дотримуватись у своїй поведінці й фаховій діяльності чинних у цій галузі правових норм, а також у прагненні спонукати оточення до вирішення наявних проблем у межах правового поля;

- змістове наповнення структурних компонентів (мотиваційно-цільового, ціннісно-оціночного, когнітивно-функціонального й особистісно-вольового) правової компетентності майбутніх фахівців готельно-туристичної індустрії;

- критерії й показники сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму: мотиваційно-аксіологічний (сформованість мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю; характер ціннісного ставлення до права й до правової компетентності); знань-функціональний (сформованість професійно-правових знань і вмінь); особистісно-рефлексивний (характер прояву визначених особистісних якостей, ступінь адекватності самооцінки студентами цих якостей);

подальшого розвитку набули форми й методи формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму на основі реалізації імітаційного моделювання їхньої професійно-правової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної технології формування правової компетентності майбутніх фахівців у готельно-туристичній галузі в освітній процес закладів вищої освіти.

Основні результати дослідження **впроваджено** в професійну підготовку майбутніх фахівців готельного господарства та туризму, що здійснювалась у Житлово-комунальному коледжі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова (довідка № 05-393 від 26.09.2017), Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (довідка № 0501-41 від 18.09.2017) та Рівненському державному гуманітарному університеті (довідка № 180 від 15.09.2017).

Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців готельного господарства та туризму й у системі підвищення кваліфікації викладачів вишів готельно-туристичного профілю для проведення семінарів, практикумів, факультативів.

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, здобувачеві належать (відповідно до списку наукових праць): [7] – представлення результатів експериментальної перевірки технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туристичного бізнесу; [13] – визначення змісту структурних компонентів правової компетентності фахівців цих спеціальностей.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в публікаціях матеріалів дисертації, а також у виступах на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, а саме: «Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої освіти» (Харків, 2015 р.), «Кафедра педагогіки в системі підготовки майбутнього вчителя» (Харків, 2015 р.), «Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації і туризму» (Запоріжжя, 2016 р.), «Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті» (Суми, 2016 р.), «Efektivní nástroje moderních věd – 2017» (Прага, 2017 р.), «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2017» (Перемишль, 2017 р.). Основні положення й результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти, кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2014–2017 рр.).

Публікації. Результати дослідження відображено в 13 наукових працях (11 – одноосібні), із них 6 статей у провідних фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, 6 публікацій – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (329 найменувань, із-поміж яких 9 – іноземними мовами), 21 таблиці, 3 рисунків, 14 додатків на 29 сторінках. Загальний обсяг роботи – 256 сторінок, із них основного тексту – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, теоретико-методологічні засади й методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення роботи; представлено відомості про апробацію отриманих результатів.

У першому розділі «**Правова компетентність майбутніх фахівців готельного господарства та туризму як педагогічна категорія**» на основі аналізу теорії та практики формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму визначено проблему дослідження, з'ясовано суть і функції правової компетентності цих фахівців, розкрито зміст її структурних компонентів.

Як з'ясовано під час проведення дослідження, витоки ідеї про необхідність формування правової компетентності особистості варто шукати ще на етапах виникнення перших держав. У подальшій історії людства ця ідея знайшла відбиття в правових та освітніх теоріях науковців із різних країн, зокрема й України. Так, до перших відомих пам'яток вітчизняної правової думки відносяться: «Слово про закон і благодать» (1052 р.) митрополита Іларіона, Правда Ярослава (XI ст.), «Повість минулих літ» (XII ст.), «Повчання» Володимира Мономаха (XI-XII ст.) та ін. При цьому слід підкреслити, що правові документи часів Київської держави відрізнялись від тогочасних європейських аналогів не тільки високою юридичною технікою, але й гуманізмом, поєднуючи в собі юридичний і моральний аспекти. Особливою гордістю українців став розроблений козацькими старшинами на чолі з П. Орликом правовий документ, який отримав назву «Конституція Пилипа Орлика». Він містив багато прогресивних демократичних ідей щодо подальшого реформування суспільства й розбудови незалежної української держави. Цей

документ був першою у світі конституцією, причому її зміст вирізнявся гуманізмом і демократизмом.

З урахуванням викладеного зроблено висновок про те, що становлення та розвиток правової думки та правової освіти на українських землях, ідея формування правової компетентності особистості ґрунтуються на визначених ще здавна ідеалах рівності, справедливості, свободи, правової обізнаності, законслухняності тощо. У подальшій історії ці ідеали набули статусу загальнолюдських цінностей і стали головним орієнтиром під час складання текстів важливих правових документів у демократичних державах. Зрозуміло, що й основні зміни в галузі вищої освіти сьогодні теж регулюються нормативними актами. Відповідно до викладених у них вимог, модернізація вищої освіти здійснюється на засадах компетентнісного підходу. Однією з професійно необхідних компетентностей, що має важливе значення для майбутніх фахівців усіх спеціальностей, є правова.

Як свідчить аналіз наукової літератури, учені трактують це поняття неоднозначно. Так, деякі дослідники (О. Іваній, Я. Кічук, Д. Коваленко, А. Хуторський, Н. Чернуха та ін.) визначають правову компетентність як інтегративну якість людини, що відображає її здатність і готовність використовувати правові знання й уміння для вирішення практичних професійних завдань. Відповідно до переконань прихильників другого з-поміж визначених наукового підходу (Ю. Єрохіна, О. Кравченко та ін.), правова компетентність – це певний вид готовності, що полягає в здійсненні фахівцем морально-правових учинків в атмосфері активного самостійного творчого пошуку правової основи в ситуаційних моментах професійної діяльності, застосування комплексу заходів з правової підтримки й захисту інших людей. За поглядами прибічників третього з-поміж визначених наукового підходу (О. Кімберг, Д. Клочкова, М. Полякова та ін.), правова компетентність проявляється як здатність людини ефективно вирішувати проблеми, що виникають у професійній діяльності, правовими способами й засобами; здатність співвідносити свої дії з чинним законодавством, актуалізуючи погляди, уявлення, переконання стосовно того, що є правомірним або неправомірним.

Крім того, у дослідженні було також виокремлено четвертий підхід, відповідно до якого вчені (Н. Кисла, І. Огороднійчук, О. Пишко та ін.) під правовою компетентністю розуміють цілісну систему професійно-правових знань чинного законодавства та механізмів дії права, умінь мислити правовими категоріями, доречно використовувати набуті правові знання в професійній діяльності, досягати ефективного результату нормативно-правовим способом. Наведене переконує в тому, що попри певні відмінності в розумінні суті правової компетентності різними вченими її трактування принципово не суперечать одне одному, а швидше взаємодоповнюють одне одного, даючи змогу більш повно розкрити різні аспекти цієї складної багатозначної категорії.

Як відзначається в багатьох наукових працях (Г. Гарбар, В. Маноляко, Я. Окопна та ін.) і нормативних документах, актуальною вимогою сьогодення є забезпечення формування правової компетентності як важливої складової професійної компетентності майбутніх фахівців у готельно-туристичній царині. На основі проведеного аналізу визначено, що *правова компетентність майбутніх*

фахівців готельного господарства та туризму – це інтегративне професійно-особистісне утворення, що проявляється в правовій обізнаності та здатності людини дотримуватись у своїй поведінці й фаховій діяльності чинних у цій галузі правових норм, а також у прагненні спонукати оточення до вирішення наявних проблем у межах правового поля. Також з'ясовано, що правова компетентність виконує такі важливі функції, як: нормативно-ціннісну, мотиваційно-спонукальну, інформаційно-гностичну, організаційно-технологічну, діагностично-коригувальну.

У другому розділі «**Теоретичні та технологічні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму**» висвітлено методологічні підходи до проведення дослідження, уточнено змістове наповнення структурних компонентів правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туристичного бізнесу, теоретично обґрунтовано й розроблено технологію формування правової компетентності цих фахівців.

У дослідженні на основі врахування наукових поглядів різних учених (О. Іваній, Я. Кічук, Д. Коваленко та ін.) зроблено висновок про те, що правова компетентність майбутніх фахівців готельно-туристичного сектору містить чотири структурні компоненти. Першим із них є *мотиваційно-цільовий*, що засвідчує наявність у студента інтересу до правової сфери, розвиненість у нього мотивів щодо вдосконалення правової обізнаності, оволодіння правовими вміннями, а також здатність до формування низки адекватних цілей під час оволодіння ними. Другим є *ціннісно-оціночний* компонент, що зумовлює прийняття майбутнім фахівцем готельно-туристичної справи цінностей правової держави, усвідомлення значущості правових аспектів професійної діяльності, інтеріоризацію цінностей юридичних прав людини і правових норм поведінки. Третім компонентом правової компетентності, який містить професійно необхідні правові знання й уміння, є *когнітивно-функціональний*.

Для конкретизації переліку цих знань та вмінь було проаналізовано особливості професійної діяльності майбутніх фахівців готельного господарства й туризму, на підставі чого встановлено, що специфічне правове ядро професійної діяльності фахівців готельно-туристичної справи об'єднує в собі цивільні, кримінальні й міжнародні правові норми.

Відповідно до цього констатовано, що в студентів мають бути сформовані професійно важливі знання основ цивільного права, а саме: знання про нормативно-правове регулювання цивільно-правових відносин під час здійснення підприємницької діяльності, зокрема під час формування й просування готельного й туристського продуктів; знання нормативно-правових актів і кодифікаційних законів, що регулюють здійснення туристично-рекреаційної діяльності, надання платних санаторно-курортних та інших послуг; знання про специфіку розбудови цивільно-правових відносини туристів і суб'єктів туристично-готельного бізнесу, про цивільно-правове регулювання договору на готельно-туристичне обслуговування; знання про способи захисту цивільних прав усіх учасників туристичної діяльності тощо. У студентів також мають бути сформовані відповідні практичні вміння в цій правовій галузі, як: вільно орієнтуватися в нормах цивільного законодавства, що стосуються туристично-готельного бізнесу; правильно тлумачити й застосовувати норми цивільного права в конкретних

професійних ситуаціях; юридично грамотно складати та заключати договори про надання готельно-туристичних послуг; відстоювати свої громадянські права та права своїх клієнтів тощо.

Як було встановлено, основу правомірної професійної діяльності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму становлять і кримінальні правові норми, що зумовлює необхідність формування в цих фахівців знань основних положень кримінального права, що мають стосунок до майбутньої професійної діяльності; знань про основні склади злочинів, пов'язаних із готельно-туристичним бізнесом; знань про кримінально-правові норми в процесі кваліфікації злочинів тощо. Також визначено, що студенти мають опанувати в цій правовій галузі такі вміння, як: уживати необхідні заходи для попередження й розкриття злочинів у готельно-туристичному секторі, викриття осіб, причетних до їх учинення, відшкодування завданих збитків; правильно встановлювати причини й передумови, які сприяли вчиненню злочинів, і швидко їх усувати тощо.

На основі врахування змісту специфічного правового ядра професійної діяльності фахівців готельно-туристичної справи визначено, що ці фахівці мають засвоїти такі знання про міжнародні правові норми, що мають відношення до майбутньої професійної діяльності: основи міжнародної законодавчо-правової бази туризму та господарської діяльності; зміст нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у галузі міжнародного готельно-туристичного бізнесу, особливості укладення міжнародних договорів у цій царині тощо. Також студенти мають оволодіти такими практичними вміннями у сфері міжнародного туристичного права, як: працювати з міжнародними договорами й міжнародними актами; ознайомлювати туристів з інформацією про правові норми в різних країнах; надавати їм за необхідності правову допомогу та ін.

Четвертим компонентом є *особистісно-вольовий компонент*. Він відображає сформованість у студента особистісних якостей, необхідних для професійно-правової діяльності в готельно-туристичному бізнесі. Серед цих якостей головними є такі: *відповідальність* – здатність людини приймати рішення в складних ситуаціях правовідносин, усвідомлювати наслідки цих рішень; *самостійність* – автономність, незалежність від зовнішніх впливів, сторонньої допомоги; *ретельність* – спроможність будь-яку справу виконувати акуратно, педантично; *організованість* – детальний розподіл часового ресурсу, спроможність неухильно дотримуватися розробленого графіка; *наполегливість* – здатність досягати поставленої мети, долаючи зовнішні й внутрішні перешкоди на шляху до неї, адекватність самооцінки – відповідність уявлень людини про себе, власні властивості та якості реальній картині.

З урахуванням ідей учених (Л. Вафіна, І. Глухов, Н. Логінова та ін.) щодо формування правової компетентності студентів та визначеного її змісту для майбутніх фахівців готельно-туристичної справи зроблено висновок про те, що технологію її формування утворюють три блоки: концептуально-цільовий, змістово-процесуальний та контрольно-результативний (рис.).

Концептуально-цільовий блок	Мета: сформувати правову компетентність майбутніх фахівців готельного господарства й туризму			
	Науково-методологічні підходи до формування правової компетентності: системний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, герменевтичний	Функції правової компетентності: нормативно-ціннісна, мотиваційно-спонукальна, інформаційно-гносична, організаційно-технологічна, діагностично-коригувальна	Завдання: формування у студентів необхідної мотивації щодо оволодіння правовою компетентністю, розвиток позитивного ціннісного ставлення до неї; оволодіння знаннями, уміннями, особистісними якостями, необхідними для здійснення професійно-правової діяльності в готельно-туристичній індустрії	Принципи: принцип професійно-правового збагачення змісту навчальних дисциплін; принцип системності й послідовності у формуванні правової компетентності студентів; принцип поєднання педагогічного керівництва з проявом студентами самостійності та ініціативності в оволодінні нею; принцип усвідомленості й активності студентів в опануванні правової компетентності
Змістово-процесуальний блок	Змістове наповнення структурних компонентів правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму			
	Мотиваційно-цільовий компонент: наявність інтересу до правової сфери, розвиненість мотивів щодо вдосконалення правової обізнаності й оволодіння вміннями застосувати правові знання на практиці, здатність до формування низки адекватних цілей під час оволодіння ними	Ціннісно-оціночний компонент: прийняття майбутнім фахівцем готельно-туристичної справи цінностей правової держави; усвідомлення значущості правових аспектів професійної діяльності; інтеріоризація цінностей юридичних прав людини й норм поведінки	Когнітивно-функціональний компонент: засвоєння студентами знань та вмінь цивільного права (нормативно-правове регулювання громадянсько-правових відносин у готельно-туристичному секторі), кримінального права (дотримання положень кримінального права, що мають стосунок до готельно-туристичної галузі); міжнародного права (здійснення професійної діяльності в готельно-туристичній сфері з урахуванням змісту відповідних міжнародних договорів і міжнародних актів)	Особистісно-вольовий компонент: сформованість у студентів особистісних якостей, необхідних для професійно-правової діяльності в готельно-туристичній індустрії: відповідальність, самостійність, ретельність, адекватність, наполегливість, адекватність самооцінки їх студентами
	Етапи формування			
	мотиваційно-спонукальний	організаційно-змістовий	контрольно-коригувальний	
	Методичний інструментарій (методи: лекції, бесіди на правову тематику, вправи; форми: екскурсії, турпоходи, майстер-класи в туристичних фірмах і готелях; засоби: нормативні документи, юридичні акти, туристичні договори, які моделюють професійно-правову діяльність)			
Контрольно-результативний блок	Критерії й показники сформованості правової компетентності студентів			
	<i>мотиваційно-аксіологічний</i> (сформованість мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю, прояв ціннісного ставлення до неї й до права)	<i>знаннєво-функціональний</i> (сформованість професійно необхідних знань і вмінь у правовій галузі)	<i>особистісно-рефлексивний</i> (сформованість визначених особистісних якостей; адекватність самооцінки студентами цих якостей)	
	Рівні сформованості компетентності			
	високий	середній	низький	
	Очікуваний результат: сформованість правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму			

Рис. Технологія формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму у процесі професійної підготовки

Побудована технологія включає її основну мету, що полягає у формуванні правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства й туризму, а також містить три блоки: концептуально-цільовий, змістово-процесуальний та контрольньо-результативний. Висновок про доцільність введення названих блоків до складу технології ґрунтувався на відповідних теоретичних положеннях фахівців (Д. Алфімов, С. Клепко, Д. Коваленко та ін.), які наголошували на необхідності відповідності технології визначеним критеріям технологічності. Серед них провідне місце займають такі: концептуальність (в основу технології має бути покладено певну наукову концепцію); системність (технологія повинна мати всі ознаки системи); керованість (технологія має передбачати можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобів і методів із метою корекції результатів); процесуальність (технологія повинна визначати чіткий алгоритм етапів, дій досягнення мети); діагностичність цілей навчання та результативність (технологія має гарантувати досягнення запланованого результату); відтворюваність (технологія має забезпечувати можливість її відтворення іншими викладачами).

З урахуванням викладеного перший (концептуально-цільовий) блок включає мету, науково-методичні підходи до проведення дослідження, функції правової компетентності, завдання та принципи реалізації технології. Оскільки в експериментальній роботі необхідно забезпечити формування в майбутніх фахівців готельного господарства та туризму всіх указаних вище компонентів правової компетентності, другий (змістово-процесуальний) блок технології відбиває змістове наповнення її структурних компонентів (мотиваційно-цільового, ціннісно-оціночного, когнітивно-функціонального, особистісно-вольового) з урахуванням специфічного правового ядра професійної діяльності в готельно-туристичній галузі. Принагідно зазначимо, що процесуальний аспект технології забезпечується визначенням етапів формування правової компетентності студентів (мотиваційно-спонукальний, організаційно-змістовий, контрольньо-коригувальний) і відповідним методичним інструментарієм (методи: лекції, бесіди на правову тематику, вправи; форми: екскурсії, турпоходи, майстер-класи в туристичних фірмах і готелях; засоби: нормативні документи, юридичні акти, туристичні договори, які моделюють професійно-правову діяльність).

Відповідно до критеріїв технологічності, третій (контрольньо-результативний) блок включає критерії, показники, рівні сформованості правової компетентності майбутніх фахівців туризму та готельного господарства, а також відбиває очікуваний результат реалізації технології. Зокрема з урахуванням рекомендацій фахівців (В. Зігунов, Я. Кічук, Д. Коваленко та ін.) визначено, що для діагностики сформованості правової компетентності студентів необхідно використовувати такі критерії: мотиваційно-аксіологічний, знаннєво-функціональний та особистісно-рефлексивний, а також відповідні показники. На основі їх використання доцільно виокремити три рівні сформованості в студентів цієї компетентності: високий, середній, низький.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму» схарактеризовано організацію експериментальної роботи, представлено

перебіг реалізації технології формування правової компетентності студентів відповідних спеціальностей, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Для перевірки ефективності розробленої технології було організовано педагогічний експеримент, який проводився на базі Житлово-комунального коледжу Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова й Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна протягом 2015–2017 рр. В експериментальній роботі брали участь студенти 2–4 курсів (спеціальності «Туризм» і «Готельно-ресторанна справа»). Було створено експериментальну (ЕГ) (219 осіб) і контрольну (КГ) (217 осіб) групи.

Для діагностування сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельно-туристичної галузі використовувалися різні методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіди, тестування, незалежне експертне оцінювання, а також такі методики: «Діагностика професійно правомірної спрямованості особистості» (Т. Хащенко, М. Шпак), «Виявлення комунікативних та організаторських схильностей» (КОС-2), «Дослідження самооцінки особистості» тощо.

Експеримент проводився в три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. На першому з них визначався початковий рівень сформованості правової компетентності студентів обох груп. Як було з'ясовано, за цією ознакою групи між собою суттєво не відрізнялися, причому наявний рівень не відповідав сучасним вимогам до підготовленості майбутніх фахівців готельно-туристичного бізнесу.

На формувальному етапі відбувалося впровадження теоретично обґрунтованої й розробленої технології формування правової компетентності в професійну підготовку студентів експериментальної групи. Поставлена в цій технології мета конкретизувалась у відповідних завданнях, які послідовно виконувались у процесі експериментальної роботи, а саме в таких: формування в студентів необхідної мотивації щодо оволодіння правовою компетентністю, розвиток у них позитивного ціннісного ставлення до права й указаної компетентності; забезпечення засвоєння майбутніми фахівцями готельного господарства та туризму знань, умінь, формування особистісних якостей, що утворюють правову компетентність.

У процесі формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму контролювалося, щоб повноцінно були реалізовані всі визначені функції цього особистісного феномену: нормативно-ціннісна, мотиваційно-спонукальна, інформаційно-гностична, організаційно-технологічна, діагностично-коригувальна. Варто підкреслити, що під час здійснення педагогічної взаємодії викладачі дотримувалися виконання визначених у технології принципів, центральне місце серед яких займали такі: принцип професійно-правового збагачення змісту навчальних дисциплін; принцип системності й послідовності у формуванні правової компетентності студентів; принцип поєднання педагогічного керівництва з проявом студентами самостійності та ініціативності в оволодінні нею; принцип усвідомленості й активності студентів в опануванні правової компетентності.

Зазначимо, що в процесі реалізації розробленої технології забезпечувалося формування у студентів усіх визначених структурних компонентів (мотиваційно-

цільового, ціннісно-оціночного, когнітивно-функціонального, особистісно-вольового). При цьому процес формування правової компетентності студентів відбувався за визначеними етапами реалізації цієї технології на основі використання розробленого методичного інструментарію досягнення поставленої мети.

Так, під час реалізації технології формування правової компетентності в студентів ЕГ першим етапом був *мотиваційно-спонукальний*. Він був спрямований на розвиток у майбутніх фахівців мотивів щодо постійного вдосконалення власної правової компетентності, усвідомлення ними необхідності засвоєння правових норм та дотримання їх у професійній діяльності та інших сферах життєвої активності. На цьому етапі використовувалися різні методи й форми роботи. Наприклад, при вивченні студентами дисциплін правової спрямованості («Основи підприємницького права», «Правове регулювання туристичної діяльності» тощо) та в межах позааудиторної діяльності студентів проводили бесіди, «круглі столи», диспути на відповідну тематику (наприклад, «Роль правової обізнаності в моїй майбутній професійній діяльності», «Правові норми в різних країнах», «Чи потрібно майбутньому фахівцю туристично-готельного бізнесу оволодівати правовою компетентністю?», «Чи вважаєте Ви за необхідне підвищувати рівень своєї правової компетентності?», «Як мотивувати туристів виконувати поради й рекомендації правового плану від фахівців у туристично-готельній царині?» тощо).

Розвитку в студентів пізнавальних і соціальних мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю сприяла також організація відвідувань відомих туристичних фірм і готелів міста й області (ООО «Ходос», готель «Аврора»; ПАТ «Готель “Харків”»; ДП «Санаторій “Березівські мінеральні води”» тощо), де майбутні фахівці могли наочно побачити, як працюють майстри туристично-готельної справи з різними категоріями відвідувачів, як своєчасно попереджають конфліктні ситуації, а в разі їх виникнення – швидко та доброзичливо вирішують наявні непорозуміння з дотриманням норм права. Позитивний вплив на розвиток зазначених мотивів забезпечувало також проведення в туристичних агенціях і готелях майстер-класів, коли фахівці ділилися своїми професійними знахідками зі студентами, зокрема в правовій галузі.

Значний інтерес у студентів туристично-готельного профілю викликали також екскурсії. Під час проведення експерименту було організовано різнотипні екскурсії: оглядові й тематичні; міські й замські; пішохідні, транспортні й комбіновані тощо. Певний позитивний ефект у цьому плані також мало проведення підготовлених студентами заочних подорожей. Наприклад, під час підготовки заочної подорожі на тему «Назустріч своїй мрії» студенти в складі малих груп відбирали відповідні фото, картини, тексти з книг і журналів, відео й мультівідео та інші матеріали про ті країни, до яких вони мріяли поїхати.

На другому етапі – *організаційно-змістовому* – реалізації розробленої технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму забезпечувалося засвоєння студентами професійно необхідних знань і вмінь правового характеру. Наприклад, формуванню в студентів третього курсу знань і вмінь у галузі цивільного права сприяло викладання вибіркової дисципліни «Основи підприємницького права». На цих заняттях у майбутніх фахівців формували системні знання щодо правового забезпечення

організації та захисту підприємницької діяльності, а також практичні вміння, необхідні для оформлення юридичних документів у сфері господарської діяльності та здійснення правового супроводу відповідного виду діяльності. Підкреслимо, що на семінарсько-лекційних заняттях із цього курсу значне місце займали різні види квазіпрофесійної діяльності (рольові ігри, імітація проблемних ситуацій тощо), у процесі якої моделювалися певні типові ситуації майбутньої професійно-правової діяльності у вказаній вище юридичній царині.

Цікавими для студентів були також заняття з вибіркової дисципліни «Правове регулювання туристичної діяльності», викладання якої було спрямоване на формування в майбутніх фахівців теоретичних знань про систему правового регулювання туристичної діяльності в Україні та за кордоном, нормативно-правове забезпечення процесу організації та здійснення туристичної діяльності, виїзду з України та в'їзду в Україну, а також про юридичну відповідальність за порушення у сфері туристичної діяльності. Варто наголосити, що під час вивчення цього курсу студенти мали можливість засвоїти певні професійно необхідні знання та вміння з усіх груп, що входять у специфічне правове ядро професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі. Викладання цієї дисципліни передбачало широке застосування методів і форм імітаційного моделювання професійно-правової діяльності.

Необхідно зазначити, що процес формування правової компетентності охоплював не тільки навчальні дисципліни правової спрямованості, а й різні професійно-орієнтовані навчальні предмети, наприклад такі, як: «Основи туризмознавства», «Організація туристичних подорожей», «Організація ресторанного господарства», «Рекреаційні комплекси світу», «Міжнародний туризм», «Туристична політика зарубіжних країн», «Організація ресторанного господарства» тощо. Наприклад, під час вивчення студентами курсу «Організація туристичних подорожей» студенти під керівництвом викладача обговорювали такі важливі правові питання: «Процес бронювання послуг готельних, транспортних, екскурсійних підприємств. Правила взаємодії туристичної фірми та готельного підприємства», «Основні права та обов'язки туристів. Порядок відшкодування втрат в разі невиконання або неякісного виконання туристичного обслуговування», «Перелік нормативно-законодавчих актів, що регулюють міжнародні транспортні перевезення», «Ліцензування та сертифікація туристичних послуг в Україні» тощо.

Багато уваги формуванню правової компетентності студентів приділялось і під час позааудиторної діяльності. Наприклад, у межах цієї діяльності систематично проводилися бесіди на правову тематику, зокрема такі, як: «Суть, структура, зміст правової компетентності фахівця туристично-готельного бізнесу», «Складання програми оволодіння студентами туристичних і готельних спеціальностей правовою компетентністю», «Організація самоосвіти в галузі права», «Оволодіння вміннями здійснювати пошук у комп'ютерних правових системах «ЛІГА-ЗАКОН», «Нормативні акти України» тощо». Крім того, організовувалися КВК, турніри, майстер-класи, поїздки та походи, які сприяли подальшому вдосконаленню правових знань і вмінь.

На третьому – *контрольно-коригувальному* – етапі розробленої технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства

та туризму здійснювався поточний контроль отриманих результатів щодо формування в студентів цієї компетентності й за необхідності вносилися відповідні зміни в педагогічну взаємодію. Причому на заняттях використовувалися різні види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий. Студенти також були залучені до створення портфоліо.

Відзначимо, що в КГ формування правової компетентності студентів проводилося на основі застосування традиційних для вишів готельно-туристичного профілю методів та форм роботи.

На контрольному етапі експерименту було проведено аналіз та узагальнення отриманих результатів, які відбито в табл.

Таблиця

Результати експериментальної роботи (у %)

№	Критерії й показники	Група	Констатувальний етап			Контрольний етап			Приріст		
			В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Мотиваційно-аксіологічний											
1	Сформованість мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю	ЕГ	13,2	60,7	26,1	25,4	65,6	9,0	+12,2	+4,9	-17,1
		КГ	13,4	60,4	26,2	17,5	62,4	20,1	+4,1	+2,3	-6,1
2	Характер ціннісного ставлення до права й до правової компетентності	ЕГ	11,7	58,5	29,8	22,7	65,1	12,2	+11,0	+6,6	-17,6
		КГ	12,1	57,8	30,1	16,5	60,1	23,4	+4,4	+2,3	-6,7
Знавство-функціональний											
3	Сформованість професійно-правових знань	ЕГ	8,3	60,5	31,2	22,9	63,4	13,7	+14,6	+2,9	-17,5
			8,5	60,7	30,8	14,8	59,5	25,7	+6,3	-1,2	-5,1
4	Сформованість професійно-правових умінь	КГ	6,8	57,0	36,2	20,0	61,7	18,3	+13,8	+1,4	-17,9
			6,9	56,8	36,3	12,2	57,1	30,7	+5,3	+0,3	-5,6
Особистісно-рефлексивний											
5	Характер прояву визначених особистісних якостей	ЕГ	9,9	58,7	31,4	23,5	66,1	10,4	+13,6	+7,4	-21,0
			9,6	58,5	31,9	15,3	60,8	23,9	+5,7	+2,3	-8,0
6	Ступінь адекватності самооцінки студентів цих якостей	КГ	23,9	44,7	31,4	37,4	52,3	10,3	+14,5	+7,6	-21,1
			23,6	44,5	31,9	28,8	46,1	25,1	+5,2	+1,6	-6,8

Результатами контрольного етапу експерименту підтверджена ефективність розробленої технології формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. Так, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем її сформованості збільшилася на 17,9 %, а в контрольній групі – лише на 6,4 %. Кількість студентів із середнім рівнем сформованості правової компетентності в експериментальній групі збільшилася на 8,6 %, а в контрольній групі – на 6,5 %. Кількість студентів із низьким рівнем сформованості цієї компетентності в експериментальній групі зменшилася на 26,5 %, а в контрольній групі – тільки на 12,9 %. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена засобами математичної статистики, зокрема обчисленням критеріїв Пірсона та Стьюдента.

Проведений аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив і дозволив зробити висновок про підвищення рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства й туризму за рахунок реалізації розробленої технології.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоноване нове вирішення проблеми підвищення рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму шляхом теоретичного обґрунтування, розробки, експериментальної перевірки та практичного впровадження відповідної технології, що реалізується на основі врахування специфічного правового ядра професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі.

1. На основі аналізу теорії та практики формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму визначено проблему дослідження – підвищення рівня правової компетентності майбутніх фахівців готельно-туристичної справи в процесі здійснення професійної підготовки.

У дослідженні встановлено, що вчені пропонують різні тлумачення правової компетентності фахівця, визначаючи суть цього поняття як: відповідну інтегративну якість особистості; певний вид готовності, спроможність людини в професійно-правовій галузі; цілісну систему професійно необхідних правових знань, переконань, навичок, досвіду працівника. З урахуванням результатів наукового аналізу в контексті дослідження правову компетентність майбутніх фахівців готельного господарства та туризму визначено як інтегративне професійно-особистісне утворення, яке проявляється в правовій обізнаності та здатності працівника дотримуватись у своїй поведінці й професійній діяльності чинних у цій галузі правових норм, а також у прагненні спонукати оточення до вирішення наявних проблем у межах правового поля.

Також з'ясовано, що правова компетентність виконує такі важливі функції: нормативно-ціннісну (забезпечує сприйняття індивідом права як особистісної цінності, що стає основою для гармонізації його стосунків з іншими людьми на правовій основі та створює сприятливі передумови для повноцінної особистісної самореалізації); мотиваційно-спонукальну (активізує усвідомлення людиною ролі та місця права в сучасному суспільстві, важливості засвоєння норм щодо громадянських прав, обов'язків та інших правових норм, необхідності їх дотримання на практиці; спонукає особистість до постійного вдосконалення правової компетентності); інформаційно-гностичну (каталізує самоосвітню діяльність людини в галузі права); організаційно-технологічну (передбачає використання засвоєних знань у професійній діяльності та поведінці); діагностично-коригувальну (спрямовує людину на проведення аналізу власних дій і діяльності крізь призму правових норм, визначення причинно-наслідкових зв'язків основних правових явищ, що відбуваються в суспільстві, за необхідності спонукає особу вносити певні корективи у свою поведінку чи діяльність).

На основі вивчення нормативних документів у галузі професійної підготовки майбутніх фахівців готельного господарства та туризму, а також наукових праць провідних учених із цієї проблеми уточнено змістове наповнення структурних компонентів правової компетентності студентів відповідних спеціальностей: мотиваційно-цільового (наявність у майбутніх фахівців інтересу до правової сфери, мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю та спроможність формулювати послідовну низку цілей на цьому шляху), ціннісно-оціночного (прийняття студентами

цінностей правової держави, усвідомлення значущості правових аспектів професійної діяльності, сприйняття права й правової компетентності як особистісних цінностей), когнітивно-функціонального (сформованість у майбутніх фахівців професійно необхідних знань і вмінь правового характеру в галузі цивільного, кримінального та міжнародного права) й особистісно-вольового (сформованість особистісних якостей, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності в правовому полі; адекватність самооцінки студентів їх сформованості).

2. Теоретично обґрунтовано й розроблено технологію формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму, що реалізується на основі врахування специфічного правового ядра (цивільних, кримінальних, міжнародних правових норм) професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі. Ця технологія включає такі блоки: концептуально-цільовий (мета, завдання, науково-методологічні підходи до проведення дослідження, принципи реалізації технології, функції правової компетентності); змістово-процесуальний (структура та зміст правової компетентності майбутніх фахівців у галузі туризму та готельного господарства, основні етапи її формування, визначений методичний інструментарій); контрольньо-результативний (критерії й показники, рівні сформованості правової компетентності студентів, очікуваний результат). Ця технологія реалізується за такими етапами: мотиваційно-спонукальний (розвиток у майбутніх фахівців мотивів щодо постійного вдосконалення власної правової компетентності, усвідомлення необхідності засвоєння правових норм і дотримання їх у професійній діяльності й інших сферах життєвої активності); організаційно-змістовий (забезпечення засвоєння студентами професійно необхідних знань і вмінь правового характеру); контрольньо-коригувальний (здійснення поточного контролю отриманих результатів щодо формування правової компетентності майбутніх фахівців та за необхідності внесення відповідних змін у педагогічну взаємодію).

3. У процесі проведення дослідження було уточнено критерії й показники сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму, а саме: мотиваційно-аксіологічний (сформованість мотивів щодо оволодіння правовою компетентністю; характер ціннісного ставлення до права й до правової компетентності); знаннєво-функціональний (сформованість професійно важливих правових знань і професійно необхідних умінь у правовій царині); особистісно-рефлексивний (сформованість визначених особистісних якостей; адекватність самооцінки студентами цих якостей).

4. Експериментальною перевіркою запропонованої технології доведена її ефективність. Так, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем сформованості правової компетентності збільшилася на 17,9 %, а в контрольній групі – лише на 6,4 %. Кількість студентів із середнім рівнем сформованості правової компетентності в експериментальній групі збільшилася на 8,6 %, а в контрольній групі – на 6,5 %. У свою чергу, кількість студентів із низьким рівнем сформованості цієї компетентності в експериментальній групі зменшилася на 26,5 %, а в контрольній групі – тільки на 12,9 %. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена засобами математичної статистики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки викладачів до формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму, а також організація самоосвітньої роботи студентів в окресленому напрямі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дослідження

1. Камишнікова Г. В. Актуальні аспекти підготовки майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Класич. приват. ун-ту. Запоріжжя, 2015. Вип. 44 (97). С. 168–173.

2. Камишнікова Г. В. Правова компетентність як педагогічна категорія. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*: зб. наук. пр. Херсон. нац. техн. ун-ту. Херсон, 2015. Вип. 1 (12), т. 3. С. 41–43.

3. Камишнікова Г. В. До питання формування правової компетентності студентів у вищій школі. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. пр. Київ. нац. лігвіст. ун-ту. К., 2015. Вип. 51. С. 167–170.

4. Камишнікова Г. В. Особливості формування правової компетентності в майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запорізького класич. ун-ту. Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 49 (102). С. 313–319.

5. Камишнікова Г. В. Обґрунтування моделі формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Класич. приват. ун-ту. Запоріжжя, 2016. Вип. 50 (103). С. 141–146.

6. Камишнікова Г. В. Технологія формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. Харків, 2017. № 2 (82). С. 27–31.

7. Kamyshnikova G., Tkachova N. The realisation of the technology of the formation of legal experts competence of hotels and tourism in higher education establishment. *Střredoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2017. № 4 (40). P. 47–51.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Камишнікова Г. В. Основні вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої школи*: матер. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (Харків, 14 квіт. 2015 р.). Х., 2015. С. 47–48.

9. Камишнікова Г. В. Суть поняття «правова компетентність». *Кафедра педагогіки в системі підготовки майбутнього вчителя*: матер. наук.-практ. конф. викладачів, докторантів і аспірантів кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (Харків, 20 жовт. 2015 р.). Х., 2015. С. 26.

10. Камишнікова Г. В. Про формування правової компетентності майбутніх фахівців туристичної індустрії. *Актуальні проблеми фізичного виховання*,

реабілітації, спорту і туризму: матер. VI міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 20–21 жовт. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 234–235.

11. Камишнікова Г. В. Евристичний діалог як засіб формування правової компетентності у студентів туристичних спеціальностей. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 16–17 листоп. 2016 р.). Суми, 2016. С. 109–112.

12. Камишнікова Г. В. Основні етапи формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму. *Efektivní nástroje moderních věd – 2017: Materiály mezinárodní vědecko-practická konference* (Praha, 22–30 května 2017 r.). V. 8. Pedagogická vědy. Praha, 2017. S. 43–45.

13. Камишнікова Г. В., Ткачова Н. О. Структура та зміст правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туристичного бізнесу. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2017: Materiały XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji* (Przemyśl, 7–15 czerwca 2017 r.). T. 7. Pedagogiczne nauki. Muzyka i życie. Fizyczna kultura i sport. Przemyśl, 2017. S. 35–37.

АНОТАЦІЇ

Камишнікова Г. В. Формування правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі професійної підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2017.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підвищення рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму в процесі професійної підготовки.

У дисертаційній роботі уточнено суть, функції, змістове наповнення структурних компонентів (мотиваційно-цільовий, ціннісно-оціночний, когнітивно-функціональний, особистісно-вольовий) правової компетентності майбутніх фахівців готельного господарства та туризму; теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено технологію її формування в студентів відповідних спеціальностей, що реалізується на основі врахування специфічно-правового ядра (цивільних, кримінальних, міжнародних правових норм) професійної діяльності фахівців готельно-туристичної галузі. Зазначена технологія включає три блоки (концептуально-цільовий, змістово-процесуальний і контрольнорезультативний блок) та реалізується за мотиваційно-спонукальним, організаційно-змістовим і контрольнорегулювальним етапами. У дисертації уточнено критерії (мотиваційно-аксіологічний, знаннєво-функціональний, особистісно-рефлексивний) та показники сформованості правової компетентності майбутніх фахівців у туристично-готельній індустрії. За допомогою їх використання експериментально доведено ефективність цієї технології.

Ключові слова: правова компетентність, майбутній фахівець, готельне господарство, туризм, технологія, професійна підготовка, заклад вищої освіти.

Камышникова Г. В. Формирование правовой компетентности будущих специалистов гостиничного хозяйства и туризма в процессе профессиональной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2017.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы повышения уровня сформированности правовой компетентности будущих специалистов гостиничного хозяйства и туризма в процессе профессиональной подготовки. Как установлено, ученые под правовой компетентностью понимают: интегративное качество человека, отражающее его способность и готовность использовать правовые знания и умения для решения профессиональных задач; вид готовности, проявляющийся в осуществлении специалистом морально-правовых поступков в профессиональной деятельности; способность решать профессиональные проблемы правовыми способами; систему профессионально-правовых знаний и умений. На основании проведенного анализа в диссертации правовая компетентность будущего специалиста гостиничного хозяйства и туризма определена как интегративное личностное образование, проявляющееся в правовой осведомленности и способности работника придерживаться в своем поведении и профессиональной деятельности действующих правовых норм, а также в стремлении побудить окружающих людей к решению существующих проблем в рамках правового поля.

В диссертации уточнено содержательное наполнение структурных компонентов правовой компетентности будущих специалистов гостинично-туристической отрасли: мотивационно-целевой (наличие интереса к правовой сфере, развитость мотивов по совершенствованию правовых знаний и умений, способность к формированию цепочки адекватных целей по мере овладения ими); ценностно-оценочный (осознание значимости правовых аспектов профессиональной деятельности; интериоризация ценностей юридических прав и норм поведения); когнитивно-функциональный (усвоение профессионально-правовых знаний и умений); личностно-волевой (сформированность определенных личностных качеств; адекватность их самооценки студентами). Уточнены критерии (мотивационно-аксиологический, знаниево-функциональный и личностно-рефлексивный), показатели сформированности правовой компетентности студентов.

В диссертации теоретически обоснована и разработана технология формирования правовой компетентности будущих специалистов гостиничного хозяйства и туризма, которая реализуется на основе учета специфического правового ядра (гражданских, уголовных, международных правовых норм) будущей профессиональной деятельности специалистов гостинично-туристической отрасли. Эта технология включает следующие блоки: концептуально-целевой (цель, задачи, научно-методологические подходы к проведению исследования, функции правовой компетентности принципы реализации технологии,), содержательно-процессуальный (структура и содержание правовой компетентности будущих специалистов в области туризма и гостиничного хозяйства, основные этапы ее формирования, определенный методический инструментарий), контрольно-

результативный (критерии и показатели, уровни сформированности правовой компетентности студентов, ожидаемый результат). Эта технология реализуется по следующим этапам: мотивационно-побудительный (развитие у будущих специалистов мотивов относительно постоянного совершенствования собственной правовой компетентности, осознание необходимости усвоения правовых норм и соблюдения их в профессиональной деятельности); организационно-содержательный (обеспечение усвоения студентами профессионально необходимых знаний и умений правового характера); контрольно-корректирующий (осуществление текущего контроля полученных результатов в сфере формирования правовой компетентности будущих специалистов и при необходимости внесение соответствующих изменений в педагогическое взаимодействие). Экспериментальной проверкой этой технологии доказана ее эффективность.

Ключевые слова: правовая компетентность, будущий специалист, гостиничное хозяйство, туризм, технология, профессиональная подготовка, заведение высшего образования.

Kamishnikova H. V. Formation of legal competence of future specialists in hotel industry and tourism in the process of professional training. – As manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education. – Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, 2017.

The thesis is a theoretical and experimental research into the problem of the formation of legal competence of future specialists in the hotel industry and tourism in the process of professional training.

The thesis looks into the essence, functions, content of structural components (motivational-target, value-assessment, cognitive-functional, personality-volitional) of the legal competence of future specialists of hotel industry and tourism; theoretically justifies, develops and experimentally tests the technology of its formation among the students of corresponding specialities, which is implemented on the basis of taking into account the specific legal core (civil, criminal, international legal norms) of professional activity of specialists in the hotel and tourist industry. The technology includes three blocks (conceptual-purposeful, content-procedural and control-output block) and is implemented by motivational-inductive, organizational-content and control-correction stages. The thesis specifies the criteria (motivational-axiological, knowledge-functional, personality-reflexive) and characteristics of the formation of legal competence of future specialists in the tourist-hotel industry. Based on using them, the effectiveness of this technology has been experimentally proved.

Key words: legal competence, future specialist, hotel industry, tourism, technology, professional training, higher educational institution.

Підписано до друку 26.12.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Друк ризографічний.
Умов.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Замов. № 0811/4-17.

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні ФОП В. В. Петров
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел. (057) 78-17-137.
e-mail:bookfabrik@mail.ua